

Introducere

Sfântul Grigorie Teologul este una dintre marile personalități creștine, a cărui conștiință a ilustrat, în mod remarcabil, sec. al IV-lea.¹ Teologia Sfântului Grigorie se înscrie în sistemul de gândire al Marilor Părinți Capadocieni: Vasile cel Mare și Grigorie de Nyssa.

Prețuirea noastră a cititorilor pentru grandioasa lui știință teologică, presărată în splendide cuvântări și epistole sau pentru frumusețea inspirației sale poetice, surprinsă în cele 3000 de versuri religioase, nu este mai puternică decât admirația pentru propria lui viață, trăită în întregime în lumina Evangheliei lui Hristos.²

Semnul distinctiv al acestei vieți este pietatea. Ea a însemnat cunoașterea perfectă a adevărului divin și aducerea lui la îndeplinire în fiecare clipă a existenței noastre pământești.³

Chestiunea principală de care ne vom ocupa în această lucrare este de a arăta modul cum omul cunoaște pe Dumnezeu și până unde se întinde cunoștința lui în experiența Sfântului Grigorie de Nazianz. Această învățătură a sa este de acord cu cea a celorlalți Părinți ai Bisericii și în spiritul Ortodoxiei. El dezvoltă învățătura sa în lupta contra lui Eunomie.⁴

Pentru a putea vorbi de Dumnezeu, recurgem la experiența Sfinților văzători de Dumnezeu, dacă nu avem propria noastră experiență. În acest sens, îl cităm pe Părintele Ioannis Romanides, după învățăturile lui prin viu grai consemnate în *Dogmatica empirică*, volumul I:

„Cunoașterea lui Dumnezeu nu poate avea drept sursă decât pe omul îndumnezeit, care-L cunoaște nemijlocit pe Dumnezeu, pe cale empirică. Experiența acestor îndumnezeiți este temelia drepte credințe despre Dumnezeu. Adică îndumnezeitul îl cunoaște nemijlocit pe Dumnezeu, apoi acest îndumnezeit ne predă cele despre Dumnezeu, și astfel dobândim și noi cunoaștere despre Dumnezeu de la cel îndumnezeit.”⁵

Din acest motiv, Sfântul Grigorie nu înfățișează marile adevăruri doctrinare într-un mod complicat și fără viață, ci foarte viu și clar. Cele cinci cuvântări teologice ale Sfântului Grigorie se prezintă ca o teologie în interiorul vieții duhovnicești, care acționează cât mai imediat asupra vieții și ființei omului. Ele nu

---

¹ Nicolae V. Stănescu, *Teologie și viață la Sfântul Grigorie de Nazianz*, în MO, 1962, nr. 1-2, p. 3.

² Dr. Dumitru Stăniloae, *Studenții și preoția; Pomenind pe Sfântul Grigorie Teologul*, în RT, 1932, nr. 1, p. 1.

³ *Ibidem*.

⁴ Mihai Popescu, *Sfântul Grigorie de Nazianz și învățătura sa*, în BOR, 1904-1905, nr. 10, p. 1136.

⁵ Ierótheos, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică a Bisericii Ortodoxe Sobornicești*, după învățăturile prin viu grai ale Părintelui Ioannis Romanides, Volumul I (Dogmă – Morală – Revelație), trad. din limba greacă de Tatiana Petrache, Editura Doxologia, Iași, 2014, p. 220.

au aspectul unui simplu canon dogmatic, mai puțin al unei lucrări apologetice, ci mai degrabă al unei încântătoare formulări a vieții duhovnicești.⁶

1. a) Argumentum (Motivația alegerii temei de cercetare)

Această lucrare este întreprinsă din nevoia resimțită de a pune în valoare opera Sfântului Grigorie Teologul despre cunoașterea lui Dumnezeu.

Motivația de a cerceta această temă are în vedere două aspecte: unul subiectiv și altul obiectiv.

În primul rând, cercetarea are ca obiect de studiu o temă care m-a preocupat de-a lungul timpului, subiectul fiind cuprins și în lucrarea mea de licență. Consider că este o temă de actualitate și importantă pentru Biserica ortodoxă, interesează teologia contemporană, iar în teologia tomitană s-a scris foarte puțin despre un astfel de subiect.

În al doilea rând acest subiect ar putea să ofere un răspuns la problemele actuale ale societății noastre secularizată și „măcinată” de efectele globalizării, o posibilitate concretă de ieșire din marasmul vieții și de realizare personală prin întoarcerea către învățăturile mântuitoare ale Sfinților Părinți.

În cele din urmă teologia este o știință terapeutică și are ca scop tămăduirea omului, astfel încât el să poată ajunge de la chip la asemănare.

1. b) Actualitatea temei și stadiul ei de cercetare

Într-o societate secularizată și secularizantă, aflată în pragul colapsului, reconsiderarea învățăturilor izbăvitoare ale Părinților Bisericii este un răspuns la noile forme și condiții de viață. Tot mai mulți creștini manifestă interes pentru spiritualitatea ortodoxă, cea care ne oferă regăsirea echilibrului nostru spiritual. Prin urmare, trebuie să facem cunoscute personalitățile însemnate ale creștinismului timpuriu, pentru ca prin exemplul vieții lor și prin intermediul învățăturilor lor să redobândim valorile morale și religioase creștine, atât de necesare pentru omul contemporan.

În lumea ortodoxă, Sfântul Grigorie este cunoscut sub numele de Sfântul Grigorie de Nazianz, după numele orașului în apropierea căruia se găsea mica localitate Arianz, unde de fapt acesta s-a născut, nume sub care a fost desemnat și tatăl său, bătrânul Grigorie, episcop de Nazianz, fie sub numele de „Sfântul Grigorie Teologul”, apelativ care i s-a conferit la Sinodul al IV-lea de la Calcedon (451) de vreme ce Sfântul Grigorie a fost mai întâi și mai presus de toate un teolog al vieții interioare a Sfintei Treimi.

Pornind de la acest apelativ, ne propunem să încercăm a face în această lucrare de cercetare o prezentare a „cuvântării despre Dumnezeu” sau a „teologiei” Sfântului nostru. În acest sens, considerăm că sunt necesare câteva precizări în legătură cu preocupările actuale ale cercetării teologice care au vizat stilul și teologia Sfântului Grigorie de Nazianz.

---

⁶ Arhim. Grigore Băbuș, *Cele cinci cuvântări teologice ale Sfântului Grigorie Teologul*, în M.O., 1958, nr. 7-8, p. 499.

Deși considerat cel mai mare stilist al epocii patristice, cercetarea academică a început să progreseze în cercetarea complexității și subtilității gândirii sale, de abia de la mijlocul secolului al XX-lea. Au apărut lucrări ale savanților europeni și americani care au adus noi interpretări ale acestui mare om și au fost alcătuite noi traduceri, care au deșteptat atenția din ce în ce mai ridicată asupra vieții și activității lui Grigorie.⁷

Am avut în vedere să abordăm această cercetare științific, bazându-ne pe reevaluarea cercetărilor anterioare. La final, am realizat o lucrare bine organizată, întocmită pe informațiile cele mai pertinente care s-au enunțat de-a lungul timpului pe tema cunoașterii lui Dumnezeu.

2. Dificultatea

Problema dificultății pe care am întâmpinat-o în elaborarea lucrării stă în aceea că în limba română și în România nu există suficiente lucrări de specialitate pe tema propusă. De aceea, s-a impus consultarea unei bibliografii mai bogată, aflată în biblioteci de peste hotare, necesară pentru abordarea corespunzătoare a temei propuse.

3. Obiectivele proiectului de cercetare sunt următoarele:

1. Prezentarea cât mai amănunțită a epocii, a condițiilor istorice și a personalității teologice și patristice a Sfântului Grigorie Teologul, care să depășească prin bogăția de informații relatările succinte ale manualelor de Istorie bisericească și Patrologie editate până în prezent, bazându-ne, în primul rând, pe cărți dedicate vieții și operei Sfântului Grigorie, publicate în străinătate.

2. sistematizarea principalelor teme doctrinare abordate de Sfântul Grigorie Teologul și evidențierea contribuției pe care a avut-o la limpezirea acestor probleme în condițiile controverselor teologice și a principalelor erezii din vremea sa.

3. identificarea concepției Sfântului Grigorie de Nazianz despre teologie și teologi și a problemei cunoașterii lui Dumnezeu în opera sa teologică.

4. punerea în lumină a importanței și actualității teologiei trinitare a Sfântului Grigorie de Nazianz, alături de cea a celorlalți Părinți Capadocieni și a Sfântului Ioan Gură de Aur.

4. Originalitatea temei

Tema propusă nu constituie o noutate absolută în tabloul contemporan al teologiei românești academice. Învățătura dogmatică despre Sfânta Treime a Sfântului Grigorie Teologul se încadrează în sfera de influență a teologiei secolului IV, epoca de formulare a dogmelor trinitară și hristologică a Bisericii ortodoxe a Răsăritului. Noutatea constă în abordarea acestei teme din perspectiva reevalutării contemporane a fineții meșteșugului cuvintelor.

---

⁷ John A. McGuckin, *Sfântul Grigorie de Nazianz: o biografie intelectuală*, trad. Adrian Podaru, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2013, p. 22. Vezi și paginile următoare.

5. Semnificația studiului

Prin această lucrare vrem să evidențiem învățătura despre ce înseamnă să fi teolog și să faci teologie și despre ce înseamnă „să se ocupe cineva în adevăr cu cunoașterea lui Dumnezeu”. Concepția Sfântului Grigorie Teologul despre teologie și teolog o găsim expusă în special în primele două Cuvinte teologice (*Cuvântul* 27 și 28) la care se adaugă *Cuvântarea* 20 tot despre „teolog și Teologie” și a 32-a „despre moderația în discuții”.

„Filosofarea despre Dumnezeu nu aparține tuturor, ci celor ce s-au exercitat și au fost învățați în contemplație și, înainte de aceasta, celor ce au fost curățiți în suflet și în trup, sau cel puțin se curățesc într-o anumită măsură”.⁸

De asemenea, teologul trebuie să posede arta cuvântului pentru a putea „stăpâni limba și de a opri cuvintele ce le produce”.⁹

Pregătirea științifică din orice ramură, cât și cea morală stau la baza trăirii duhovnicești care-l fac capabil pe teolog să pătrundă unele adevăruri dumnezeiești. Teologul, pentru a reuși să contemple înălțimea lui Dumnezeu, este nevoit să facă apel la credință, dar aceasta este inutilă dacă nu este însoțită de o înaltă trăire duhovnicească.

Dar tot ce poate cunoaște teologul despre Dumnezeu sunt „însușirile Lui, văzute ca spatele Lui, precum umbrele (razele) soarelui și chipurile Lui în ape arată soarele pentru vederile slabe”.¹⁰

Învățătura aceasta a Sfântului Grigorie din a doua cuvântare teologică este împotriva atitudinii arienilor eunomieni, care susțineau cunoașterea perfectă a Ființei lui Dumnezeu de către om, pe cale rațională. Omul poate cunoaște pe calea minții pe Deus revelatus, în niciun chip nu-i este dată omului puțința de a cunoaște pe Dumnezeu în Ființa Lui. Cu acest prilej, Sfântul Grigorie de Nazianz pune bazele teologiei pozitive, catafactice, și a celei negative, apofatice.

Însă, după Sfântul Grigorie Teologul „a exprima pe Dumnezeu este cu neputință, dar a-L înțelege e și mai imposibil”.¹¹

În acest sens, Părintele Ioannis Romanides declară: „Scopul cuvintelor și al înțeleșurilor în tradiția ortodoxă nu este în niciun caz înțelegerea rațională a dogmei. Scopul acestor cuvinte nu poate fi înțelegerea, din punctul de vedere al înțelegerii raționale. Părinții accentuează tocmai faptul că «a-L înțelege pe Dumnezeu e și mai cu neputință», înseamnă că înțelesul nu poate avea drept scop înțelegerea. Și dacă «a-L exprima pe Dumnezeu este cu neputință» înseamnă că atunci când Îl exprimăm pe Dumnezeu prin cuvinte, aceste cuvinte nu sunt cuvinte care să-l poată «exprima» pe Dumnezeu.

Din perspectiva acestui cuvânt al lui Grigorie Teologul, care-i scopul acestor cuvinte și înțeleșuri? Scopul nu e înțelegerea, de vreme ce Dumnezeu este mai presus de înțelegerea și exprimarea omului. Ci, scopul cuvintelor și al înțeleșurilor este unirea cu Dumnezeu, Cel mai presus de cuvinte și înțeleșuri, Însuși unirea.”¹²

⁸ *Ale celui între Sfinți Părintelui nostru Grigorie de Nazianz, Cele cinci cuvântări teologice*, trad. din limba greacă, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Anastasia, București, 1993, p. 12-13.

⁹ *Ibidem*, p. 18.

¹⁰ *Ibidem*, p. 23.

¹¹ *Ibidem*, p. 24.

¹² Ierótheos, Mitropolitul Nafpaktosului, *op.cit.*, p. 126.